

ERCİŞLİ EMRAH'IN ŞİİRLERİNDE TABİAT VE KARACAOĞLAN'A BENZEYİŞLER*

MÜJGÂN CUNBUR**

Geleneksel Âşık Edebiyatımızda aynı mahlası taşıyan, bir başka deyişle de adaş olan şairlerin şiirleri çoğu kereler birbirine karıştırılmıştır. Ercişli Emrah'ın deyişleri de özellikle Erzurumlu Emrah başta olmak üzere Ahıskalı ve Ardanuçlu Emrah'ların şiirleriyle karışmış, Ercişli'nin birçok güzel koşması Erzurumlu Emrah'a mal edilmişti. Son yıllarda yapılan çalışma ve yayınlarda Ercişli Emrah'ın söyleyişleri diğerlerinininkinden süzülüp ayrılmıştır.¹

Hayatı hakkında pek az bilgiye sahip olduğumuz Ercişli Emrah'ın onyedinci yüzyılda yaşadığı tahmin ediliyor. Çoğu kaynaklarda babasının, Erciş Beyi Miroğlu Ahmet Beyin sazcısı Âşık Ahmet olduğu yazılıdır.² Annesinin kim olduğu bilinmiyor.

“Man Emrah diyeller Karakoyunnu
Namertler içinde yiğit oyunnu
Kaz kimi pısmanlıh erkek boyunnu
Biz Türkük Türklükten dermanımız var”

dörtlüğünden onun Karakoyunlu Türkmenlerinden olduğu anlaşılıyor. *Emrah ve Selvihan* adlı halk hikâyesi şairin hayatı ve duygu dünyası ile ilgili bilgileri veren tek kaynak gibidir. Ercişli Emrah'ın Erciş yakınında Van Gölü'nün yeşilliği bol bir kıyısında Çelebibağı Kasabası Tepe Mezarlığı'nda son uykusunu uyuduğu ilgili çevrelerce kabul edilmiş gibidir. Em-

* Atatürk, Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ile Van Valiliği ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nin işbirliği ile 26.5.1989 günü Yüzüncü Yıl Üniversitesi Konferans Salonunda düzenlenen toplantıda yapılan konuşmanın genişletilmiştir.

** Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Aslı Üyesi.

¹ Bali, Muhan: *Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi*, Ankara 1973; Öztelli, Cahit: “Ercişli Emrah Üzerine Çalışmalar”, *Türk Folkloru Araştırmaları Kurumu Yıllığı*, Ankara 1976, s. 161-190; Sakaoğlu, Saim: *Ercişli Emrah*, Ankara 1987 “Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 829”; Uraz, Murat: *Hakiki Ercişli Emrah ile Selvi Hikâyesi*, İstanbul 1970.

² Sakaoğlu, Saim: *Ercişli Emrah*, Ankara 1987, s. 20 v.d.

rah'la Selvihan'a ait olduğu söylenen İkiz Mezar'ın başından çıkarılan hece taşındaki ata binmiş bir erkekle eli mendilli bir kadın figürü, bir saz ve desti kabartmasıyla Emrah yazısı, bu kabrin şairimize ait oluşunda pek de şüphe bırakmamıştır.³

Van Gölü, bu gölü çevreleyen tabiat güzellikleri bütün unsurlarıyla Ercişli Emrah'ın şiirlerine aksetmiş gibidir. Ve onun şiirlerinde göze çarpan bu özellik ise şairimizi Erzurumlu Emrah'tan ayıran niteliklerin başında gelmektedir. Aslında halk şairlerimizin ilham kaynaklarından biri, belki de başta geleni tabiattır. Denilebilir ki tabiat, halk şairlerimiz için bitmez tükenmez bir hazine, bol bol yararlanılan bir kaynaktır. Tabiat unsurları halk şiirimizi daha bir güzelleştirir, daha bir renklendirir, adeta seslendirir ve hatta tatlandırır. Halk şiirini daha bir canlı ve hareketli kılan tabiattır, diyebiliriz.

Doğu Anadolu'da tabiatın güzelliklerini cömertçe sergilediği bir bölgede yetişip yaşayan, sonra da o topraklara karışan Ercişli Emrah'ın şiirlerinde tabiatla bir bütünleşme görülmektedir. Onun dörtlüklerine, mısralarına tabiat unsurları bol bol serpiştirilmiştir. Evet, Ercişli Emrah, tabiattan ve tabiat unsurlarından ustaca yararlanmış, bu özellik de onu halk şiirimizin büyük ustası Karacaoğlan'a yaklaştırmış ve benzetmiştir. İşte bu konuda Emrah'ın şiirlerindeki tabiat unsurları ve şairimizle Karacaoğlan arasındaki benzeşler üzerinde durulacaktır.

Ercişli Emrah'ın deyişlerinde tabiat unsurlarının üç türlü kullanıldığı görülüyor:

1. Tabiatın doğrudan ele alınıp tasvir edilişi,
2. Tabiat unsurlarından benzetmelerde yararlanış,
3. Tabiat unsurlarının semboller olarak şiirlerde yer alışı.

Şairimiz bir koşmasında tabiatı bir bahar sabahında kuş sesleri içinde dile getirir. Şiirin başında yer alan "bağlar" günümüzde "Çelebibağı" denilen yer midir, bilmiyoruz.

"Sabahtan seherde bağlar küncünde
Öter sesi gelir güzel kekliğin
Çoh âşıkın al kanına belendi
Öter sesi gelir güzel kekliğin

³ Sakaoğlu, Saim *a.g.e.*, s. 29 v.d.

Güneyinde kuzeyinde durmalı
 Bir tuğu terleni tora salmalı
 Mor mavi çeymanlı siyah çalmalı
 Yanında yavrusu güzel kekliğin”⁴ (s. 106)

İkinci dörtlükte geçen “çeyman” kıl ve yünden yapılmış kepenek ve yamçı demektir. Şair burada kekliğin yavrusunun siyah çizgili mor mavi tüylerini kastetmektedir; “tuğu terlen” ise başı tüylü, sarı renkli, büyük pençeli avcı doğan kuşudur. Doğan kuşunu keklikle yavrusunu yakalamak için tuzağa göndermek isteyen Ercişli Emrah, koşmanın üçüncü dörtlüğünde “güzel kekliği” sevgilisi Selvihan’ın benzetilene olarak dile getirir:

“Menim yarım samur kürke büründü
 Yürüdükçe etekleri süründü
 Sefil Emrah kara bağrın delindi
 Yetince çağına güzel kekliğin” (s.106)

Bir başka koşmasında da şair, seher vakti gölde yüzen bir güzelin tasvirini sembollerle anlatır:

“Sehernen oğradım göl kırağına
 Sonam meni gördü üzmege durdu
 Kanadını çaldı suyun üzüne
 Çığa tellerini düzmege durdu
 Men gettikçe sonam getti ırağa
 Yandı kara bağrım döndü fırağa
 Huri tek silkindi çıhtı kırağa
 Humar gözlerini süzmege durdu
 İstedim kendimi bu göle atam
 Elimini uzatıp yavruyu tutam
 Bir hayal eyledim sarılıp yatam
 Vefasız gönlümü üzmege durdu
 Emrah şahin aldı elden laçını
 Yel estikçe töker bele saçını
 Arzuhal eyledim visal başını
 İnci dişlerini düzmege durdu” (s.122)

⁴ Örnekler S. Sakaoğlu’nun eserlerinden alınmış, metinlerin yanına bu eserin sayfa numaraları konulmuştur.

Bu şiirde “Sona” güzelin sembolüdür. Suna dilimizde erkek ördeğe verilen addır. Ancak halk şiirimizde bu kelime kadın sevgilinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Koşmadaki güzel gözetlendiğini görünce uzaklaşıp gölün kenarına çıkmıştır. Ördüğün gölden çıkıp üzerindeki sulardan silkinmesini Emrah cennet güzelinin silkinmesine benzetmiştir. “İnci dişlerini düzmeğe durdu” derken de güzelin dişlerini göstererek gülüşünü ifade etmek istemiştir.

Ercişli’nin bir koşmasında şu beyit yer alır:

“Bir ay doğmuş onüç ondört gecelik
Maşrıktan magrıba doğmuş da gelir” (s.118)

Bu dizede de “onüç, ondört gecelik ay” gencecik bir güzelin sembolü olarak kullanılmıştır.

Tabiat unsurlarının gerçek nitelikleriyle veya benzetmelerde kullanılmasına gelince, bunlar Ercişli Emrah’ın şiirlerinde büyük çeşitlilik gösterirler. Bu unsurlardan “dağ”, Ercişli Emrah’ın deyişlerinden mekân motifi olarak sıkça yer alır:

“Tutum yar elinnen tutum
Çıham dağlara dağlara” (s.124)

Feleğe sitem ettiği bir koşmasında dertlenip dağlara çıkışını açıklar, ancak bu dağa çıkışta kendi isteğinden çok, feleğin acımasız takdiri olduğunu ifade eder:

“Nece bir nece bir peşime düştün
Kul kanlısı Allah zalımı felek
Meni dertli ettin saldın dağlara
Heç gelip sormadın halımı felek” (s.99)

Çıkış kolay değildir, yol sarp kayalardan geçer, şair bunda da feleğin rolü olduğunu şöyle belirtir:

“Gör felek bana neyledi
Sarp kayadan yol eyledi” (s.133)

Sarp kayalardaki kuş yuvalarından da söz eder:

“Sarp kayadır toygun kuşun yuvası” (s.116)

Bu mısradaki geçen “toygun kuşu” beyaz renkli çakır doğan kuşudur. Ancak kuşların yaşadığı bu sarp kayalarda “Üregimden çıkmaz yarın havas’ı” (s.116) diyerek sevdiğini, özellikle Selvihan’ı arar:

“Sefil Emrah düş yollara
Dağda ara dağda ara
Sırdaş olup ağ sulara
Selbihan güllerin gider” (s.144)

Bir deyişinde de Ercişli Emrah'ı kaybettiği uzun pençeli doğanını dağlar arasında aranınırken buluruz:

“İtirmişem tiri terlen araram
Bilmem hangi dağın arasındadır.” (s.116)

“Dağ” deyince akla çoğunlukla “kar” gelir. Bir deyişinde gölden kalkanıp karlı dağları aşan turnalara seslenir:

“Gölden kalkar karlı dağlar aşarsız” (s.101)

Bir satır sonra turnaların inip Erciş'in suyundan içişlerini anlatır:

“Ergans'ın suyunnan içip coşasız”

Buradaki Ergans, Erciş'in eski adıdır. Bir koşmasında içi yanmış, dağdan getirilen karla konuşur:

“Bir su ver de içem üreğim yandı
Bulgarı Dağınnan kar sen mi geldin (s.105)

Bir semaisinde

“Karlı dağlar aşı aşı
Yar seni görmeğe geldim” (s.133)

der, karlı dağları aşmanın güçlüğü karşısında da “Erisin dağların karı” (s.129) diyerek karların erimesini ister. Dağa kar yağarken hatırına sevdiği gelir ve ağalara, gazilere seslenir:

“Hey ağalar, dad gaziler
Dağa kar düştü kar düştü
Uzak ilde yad ölkede
Yada yar düştü yar düştü” (s.149)

dağlara ilk karın yağışı bir dörtlükte böyle anlatılırken bir semai de de yazın bitip kışın başlaması tasvir edilir:

“Uca uca karlı dağlar
Hub eser yellerin senin
Gider yazın gelir kışın
Kar koçar bellerin senin

“Her yandan ırmağın çağlar
Yener düz ovayı boylar
Yeşil baş sonalar oynar
Çalhanır göllerin senin”

Sanki karşımızda bir peyzaj vardır. Dağların yüceleri karlıdır, belleri-
ne rüzgârlar savurup karları toplamıştır. Güzel yellerin estiği dağlarda ır-
maklar çağlayıp ovaya akmakta, yeşil başlı ördeklerin oynadığı göllerde
sular çalkanmaktadır. Bir diğer peyzajda da yazın gelişini tasvir eden Em-
rah şöyle der:

“Yaz gelende çaylar ahar
Aşk ataşı ürek yahar
Leyli çıhmış yola bahar
Mecnun bit dağa yaslanıp

Âşıklar çeker zârı
Erisin dağların karı
Ağaçlar yetirip barı
Meyva yaprağa yaslanıp” (s.142)

Semainin sonuncu hanesinde ise büyük gerçeğe yani ölüme işaret
olunmuştur:

“Emrah diyer Süleymanlar
Biz buradayız hani onlar
Aslan kimi kahramanlar
Kara toprağa yaslanıp” (s.142)

Ercişli Emrah “Gine yeşillendi dağlar lâlesi” (s.115) mısralarında dağ-
ların yeşillenip bahar çiçeklerine kavuşmasına işaret ederken “Dağlar al
geyinmiş deryalar kara” (s.104) mısraında sanki izlenimci bir ressam gibi
yeşil veya boz renkli dağları kırmızıya, mavi denizi de siyaha boyayıverir.
Bu deniz günün her saatinde bir başka renge dönen, çevrenin etkisiyle
renği değişen Van Gölü de olabilir. Bugün de Van halkınca göle deniz
denilmektedir.

Ercişli Emrah’ın şiirlerinde dağ motifi çok çeşitli ve renklidir. Şair dağ
adını anmadan bu motifi kullanmış, örnek olarak

“Çıhtım yücelere seyran eyledim” (s.103)

demmiştir. Dağların yüceliği, yükseklikleri şairi çok ilgilendirmiştir.
Düzlükler de onun şiirlerinde yer almakla birlikte dağlar kadar duygulan-

dırmamıştır, denilebilir. Nitekim bir destanına İran'la Türkiye arasındaki Sahat Çukuru'nun övgüsüyle başlarken aklı yine ala karlı dağlardadır:

“Emret Şah'ım emret methin edeyim
Sahat Çukuru'nun mamur bağları
Her seher bülbüller çığırışır öter
Ala karlı gök çimenni dağları” (s.150)

Bu dörtlükte bir ilkyaz, yeşeren bakımlı bağları, seher vakti çileyen bülbülleri, nihayet ala karlı, gök çimenli dağlarıyla bir bahar resmedilmiştir. Bahar ayları Anadolu geleneğinde yaylaya çıkış zamanıdır. Emrah deyişlerinde yaylalardan söz eder:

“Vardım yarın yaylasına
Gezdiği yer çimen olmuş” (s.148)

Yürüdüğü yerde çimen biten masal güzelini hatırlatan bu beyitte şair sevdiğinin yayladığı yaylaya gittiğini, bir başka deyişte de sevgilisini kendi yaylasına götürüşünü bildirir:

“Yarı götürdüm yaylama
Sevda derler gel kınama” (s.141)

Bir semaisinin son hanesinde yayladan kalkıp göle konan ördekten şikâyet eder:

“Sefil Emrah şu sonanın
Yayladan göle konanın
.....
Ah elinnen dad elinnen” (s.137)

Emrah'ın mekân motifleri arasında bağlar ve bahçeler de yer almaktadır. Bağlar genellikle dağ veya tepe eteklerinde yetiştirilmektedir. Şairimiz de bunun için bağlardan söz ederken “inme” fiilini kullanır:

“Olum bir yaralı bülbül
Yenem bağlara bağlara” (s.124)

Burada bağlarda öten yaralı bülbül olmak isterken bir başka destanında bahçeyi ve bağı istemediğinden bahisle:

“İstemem bahçayı bağı
İçirdiler bana ağı” (s.151)

der, çünkü beyaz fesi pembe bağı sevgilisi o bağı ve bahçelerden gitmiştir. Ne var ki felek onu bağına bağcı yapmıştır. Kendisiyle birlikte şair bahçeyle bağı da ağılatır:

“Felek beni bağa bağvan eyledi
Bağvan ağlar bahçe ağlar bağ ağlar” (s.110)

Emrah şiirlerinde cennet bağlarına da yer verir:

“Bağ-ı cennet seyreylemiş bir peri” (s.118)

Bu cennet misali bağda gül toplayan güzeli, onun güzelliğinin bağı ışıklandırışını sonraki mısralarda şöyle açıklar:

“Mahramasın gül doldurmuş da gelir
Gülün şavkı vurdu bağlar küncüne
Sevdiğim seyranı gezmiş de gelir” (s.118)

Bir başka koşmasında da güzelin bahçesindeki gülleri toplayıp toplayamamak arasında tereddüt eden bir Emrah buluruz:

“Yarın bahçesinde gonca gülleri
Dermesem incinir dersem incinir” (s.119)

Bağın dikenle dolması şairi üzer, bir semaide şöyle yakınır:

“Emrah der yar sesledim
Uca dağlara yasladım
Zahmet verdi bağ besledim
Bağa har düştü har düştü” (s.149)

Bu dörtlükten Emrah'ın şairlik dışında bağ yetiştiriciliği yaptığı da tahmin olunabilir. Bir koşmasında Dere Bağlarında yediği üzümlerden söz ederek:

“Dere bağlarında üzüm yiyende
Acab bu üzümün tadı necdir.” (s.117)

diye sorar. Bir koşmada da bağların köşesinde öten kekliğin dilinin tatlılığından bahseder:

“Kayalar burcunda bağlar küncinde
Öter çoh şirindir dili kekliğin” (s.107)

Ercişli semai tarzı bir deyişinde de bahçeyi ve sevgilisinin bahçeye gelişini anlatır:

“Salındı bahçaya girdi
Çiçekler selâma durdu
Mor menevşe boyun burdu
Gül utandı hicabınnan

Bahçanın kapısını açtım
 Sanasın cennete düştüm
 Öptüm koçtum helallaştım
 Buse aldım yanağınnan
 Bahçanın kapısı güldür
 Dalında öten bülbüldür
 Emrah da bir edna kuldur
 Bağışla geç günahınnan” (s.135)

Şairin sevgilisinin güzelliği karşısında bahçenin çiçekleri selâma durmuşlar, bu arada menekşe boynunu bükmüş, gül ise utanıp kızarmıştır. Ercişli divan şairlerini andırır bir ustalıklı yani hüsn-i talil sanatıyla gülün kırmızılığının sebebini Selvihan’ın güzelliği karşısında utanıp kızarmasına bağlamaktadır.

Söz “gül”den açılmışken Emrah’ın şiirlerinde tabiat unsurlarından çiçeklerin yeri üzerinde durabiliriz. O sevgilisine:

“Yerin çiçeğisen göğün yıldızı” (s.102)

diye hitap eder. Selvihan’ın güzelliğini çiçeklerde bulur. Bu arada çiçekleri toplayıp bağı kupkuru bıraktığı için feleğe sitem ettiği görülür:

“Topladın çiçeği kuruttun bağı
 Başladın kırmağa dalımı felek” (s.99)

Bu beytin yer aldığı koşmayı yine feleğe sitem ederek şöyle bitirir:

“Nece bir nece bir kahrın çekerem
 Soldurdun goncada gülümü felek” (s.99)

Bu son beyitte sevdiğinin gonca gibi genç ve tazeyken gül gibi soluşuna işaret olunmakta ve bu olaylar için yine feleğe sitem edilmektedir. Emrah bu beyitte goncanın üzüntüsünü dile getirmiştir. Bir başka koşmada da gonca gülün ağlattıklarını sıralayıp:

“Bülbül feryadı gonca gülünnen
 Bülbül ağlar gülşen ağlar gül ağlar” (s.99)

Ata sözünde gülü seven dikenine katlanır denir amma Emrah gülü çevreleyen dikenlerden de şikâyetçidir:

“Gülün çevresi har m’ola
 Çektiğim ah u zar m’ola” (s.129)

Bazen sevdiğinin saçlarını süsleyecek güllerden bahisle:

“Zülûflerin tutam tutam
Arasına güller katam” (s.128)

veya sevdiğinin gül gibi pembe renkli yanağına bakarak

“Emrah’ım der otağına
Güller takmış yanağına” (s.134)

der. Bu semainin ilk hanesinde bu benzetme “Al yanağa güller tahar” (s.134) şeklinde ifade edilmiştir.

Şair “gül”ü yüzün sıfatı olarak kullanır ve sevdiğine şöyle hitap eder:

“Gönülde yattıkça gül üzlü peri” (s.113)

Güzelin ellerindeki boğum boğum kınaları “deste deste gül”e benzetir:

“Han Selbi’nin yanahları allıdır
Ağ elleri deste deste güllüdür. (s.87)

Bu son örnek elde tutulan demet demet güle de benzetilebilir. Emrah “gül”ü sevgili yerine de kullanır:

“Hoyrat dost bağınnan gül aldı getti” (s.95)

Ercişli deyişlerinde gül ve bülbül bağlantısına da yer verir:

“Bülbül hasret kaldı güle” (s.131) gibi.

“Bülbül” Emrah’ın deyişlerini seslendiren kuşlardan biridir. “Seven”in sembolüdür. Onun “bülbül” redifli bir deyişinde “gül” ile aralarındaki sevgiyi dile getiren şair şöyle der:

“Gine bugün aşk u cünunun mu var
Herdem nedir bu figanın a bülbül
Sen de benim kimi maşukun mu var
Gül açtıkça şanın artar a bülbül

Boynun egip güle yan yan baharsan
Gözlerinden kanlı yaşlar saçarsan
Onbir ayda gül hasretin çekersen
Bu bir ayda artar şanın a bülbül

Emrah der ki geçti gülün harmanı
 Yeni geldi ayrılığın zamanı
 Sende yohmuş bu derdimin dermanı
 Var başına bir çare bul a bülbül” (s.100)

Emrah'ın şiirlerinde anılan güzellerin bir kısmının adları bile çiçek adıdır: Nergis gibi, Menekşe gibi (s.91).

Menekşe için altı haneli bir koşma koşmuş, sevgilinin saçları ile yanağı arasına soktuğu menekşelerin bozulup dağılmasını konu olarak işleyen bu deyişte şair şöyle söylemiştir:

“Ellerin kırılısın hey naşi hoyrat
 Sana kimler dedi boz menevşeyi
 Nazik elinnen dermiş devşirmiş
 Al yanah üstüne düz menevşeyi

Menevşe gül kohar dostun bağınnan
 Bir öpüşün aldım al yanağınnan
 Taramış zülfünü tökmüş sağınnan
 Zülüfleri değer yüz menevşeyi

Bir bölüm sonalar yendiler bağa
 Onlar sayasında bağa nur yağa
 Dürse deste olur sarkar yanağa
 Aşk ile devşirir kız menevşeyi

Menevşe açılır bahar yaz olur
 Neden boynu egri ömrü az olur
 Seni devşirenin gamı şaz olur
 Sıdk ile devşirip düz menevşeyi

Menevşe derede sümbül burçtadır
 Kasapların gözü daim koçtadır
 Gözel sever diye yiğit suçtadır
 Bahar geçer kohlar güz menevşeyi

Nice Süleymanlar tahta yerişti
 Tahta yerişmedi bahta yerişti
 Emrah da bir kötü vahta yerişti
 Daha kohlar mıyız biz menevşeyi” (s.97)

Emrah ve Selvihan hikâyesinde anlatıldığına göre bir kızın kasten Selvihan'ın başındaki menekşeleri düşürmesi üzerine bu koşmayı Emrah söylemiştir. Bir semaide menekşe ile sünbülün birlikte anar:

“Menevşe sümbül solmadan
Dağlara duman çöker mi” (s.132)

diye sorar, bu deyiş de şairin gül ve bülbülle ilgili bir sorusu vardır:

“Har olmasa bülbül güle
Ah eder boyun bükür mi?” (s.132)

Söz bülbülden açıldığına göre, konuyu Emrah'ın şiirlerinde yer alan kuşlar bahsine getirebiliriz. Gül dolayısıyla “bülbül” motifi üzerinde bazı örnekler verildi. Emrah'ın bülbülle ilgili daha başka deyişleri de vardır. Bunlardan birinde kendini, deli ve garip diye sıfatlandığı bülbüle benzetir:

“Şeyda garip bülbül kimi
O bağ olmaz bu bağ olsun” (s.141)

Bülbül gibi o da sevdiğinin ardından o bağ, bu bağ dolaşıp durur. Bu benzetmeyi bir başka deyişinde değiştirir:

“Ne bülbülem ne gülşana
Ne baykuşam (ne) virana
Ne deliyem ne divana
Ta ezelden esrarım var” (s.143)

Emrah bülbülü kendine dost edinmiştir. Bu hususu şöyle açıklar:

“Dertli bülbül benim yarım” (s.144)

Ercişli'nin dost edinip sıkça andığı kuşlardan biri de “turna"dır. “Durnam” redifli koşması bir seyahatnâmedir. Bu seyahatte turnalar bölük bölük Bağdat'tan Ağrı'ya, oradan da İsfahan'a kadar uzanırlar, Aras kıyısında, Gönenli göl başında, konaklayıp eski Erciş'in suyundan içip susuzluklarını giderirler. Şair şöyle anlatır:

“Kalktı göç eyledi Bağdat kervanı
Göçüz bölük bölük bölündü durnam
Seni meni yaradanın aşkına
Diyin kara bağrım delindi durnam
Aras ahar Han Ağrı'nın döşünde
Kalem oynar Selbihan'ın kaşında
Sabah sabah Gönenli göl başında
Yara arzuhalım veresiz durnam

Gölden kalkar karlı dağlar aşarsız
Ergans'ın suyunnan içip çoşarsız
Yolun uzun Isfahan'a düşersiz
Yar dizine kanat vurasız durnam

Yağmur yağar Ağrı dağın düzüne
Sefil Emrah sazın basmış dizine
Habar edin Rahim Şah'ın kızına
Diyin yitkin kullar bulundu durnam" (s. 101)

Bu seyahatnâme, aynı zamanda Emrah'ın turnalarla sevdiğine haber ve arzuhal gönderdiğini açıklamaktadır. Nitekim o, turnalarla siladaki sevgili ana babasına "yolumu gözlemeyin" diye haber yollar:

"Katar katar olmuş giden durnalar
Sizler de bilersiz hallarımızı
Silada sevdiğim öz anam atam
Daha gözlemesin yollarımızı" (s.90)

Âşık Emrah turnayı da benzetme unsuru olarak kullanmış, örnek olarak al kaftan giyinmiş, yeşil ipek baş örtüsü bağlamış sevgilisini "gölde yüzen turna"ya benzetmiştir:

"Al kaftana yeşil kırabı tahmış
Durnaya benzettim göller içinde" (s.87)

Ercişli Emrah'ın "keklik" redifli koşmalarından birine yazının başlarında yer verilmişti. "Keklik"le ilgili ikinci koşması keklığın özelliklerini anlatıp övgüsünü yapan iki haneyle başlar, son hanede Selvihan'la keklik arasında da bir bağlantı kurulur:

"Kayalar burcunda bağlar küncünde
Öter çoh şirindir dili keklığın
Peri tegi dalar göz altdan bahar
Sapadan çevrüşür yolu keklığın
Sabah erden yığılırlar güneye
Ahşam vahdı dağılırlar banaya
Ala kaftan çallıçapraz sineye
Daranır düzülür teli keklığın
Selbim al geyinir yeşil bürünür
Kaftanının etekleri görünür
Sefil Emrah yar derdinden sürünür
Sevdikçe sevülür halı keklığın" (s.106)

Şiirin ikinci hanesinde geçen mahallî terimlerden “banay” taşlı kireç toprak, yamaç demektir, “çalıçapraz” da bir şal deseninin adıdır, burada kekleğin göğüs tüylerinin bu desene benzediği ima edilmektedir.

Emrah’ın deyişlerinde kuşlardan en çok “Ördeğ”e yer verilmiştir. Şair ördeklerden bir kısmını “suna” diye anar ve onları sevdiğine benzetir:

“Sallana sallana gelen sonayı
Selbi’ye benzettim güller içinde” (s.87)

Yeşil başlı ördekle Selvi ağacının yeşilliği arasında bir renk benzerliği, ördeğin salınarak yürüyüşüyle selvinin yel estikçe sallanması arasında bir bağlantı kuran Emrah Selvihan’ın yeşil bürgüsü veya baş örtüsüyle ördeğin yeşil başı ve Selvihan’ın salınarak yürüyüşüyle ördeğin yürümesi arasında benzerliğe de işaret etmiş olabilir.

Emrah bir koşmasında da “suna”yı güzel yerine kullanır:

“Bir bölüm sonalar yendiler bağa
Onlar sayasında bağa nur yağa” (s.97)

Belki bir güz günü uçup giden ördeğin arkasından:

“Ördek uçtu kaldı ada
Göller yüzenim getmiş” (s.151)

diye gamlanan şair bir koşmasında neşeyle

“Bizim elde bahar olur yaz olur
Göller dolu ördek olur kaz olur” (s.103)

diyerek Van Gölü’nü süsleyen ördek ve kaz sürülerine işaret eder. Bir mısraında sevdiğini ördeğe, kendini de kaza benzeten Emrah:

“Sen benim ördeğim men senin kazın” (s.103)

derken bir diğer koşmasında da “Ördek oldum düştüm gölden göllere” (s.110) mısraında kendisinin ördek gibi göllerde sevgilisini arayışına işaret eder. Bu arayış şu mısralarda açıkça görülür:

“Ceylân oldum düştüm çölden çöllere
Dertli Emrah düşmüş gurbet ellere
Gelen ağlar giden ağlar yol ağlar” (s.110)

Ördek yavrusu dahi bir mısrada onun deyişlerine girmiştir:

“Ötüşür sona yavrusu” (s.133)

Nitekim kazların boyunlarını içlerine çekip pısmaları dahi onun deyişlerinde yer etmiştir:

“Kaz kimi pısmanlı erkek boyunnu” (s.113)

Burada boynu uzun, başı dik olduğunu söylemek istemiştir.

Emrah sevgilisine bazı kuş özellikleriyle hitap eder, örnek olarak:

“Göldeki kaz kimi göğsü nakışım” (s.102)

veya dilinin tatlılığı belirterek “dudu dillim” der. (s.102)

Emrah’ın şiirlerinde yırtıcı kuşlara da yer verilmiştir. “Şahin”den “Şahin kuşu kondururdum koluma” (s.90), “Laçın”dan “Emrah şahin aldı elden laçını” (s.122), avcı kuşlardan “tiri terlen” dediği uzun pençeli doğandan “İtirmişem tiri terlen araram” (s.116), “tuğu terlen” diye andığı tuğlu doğandan “Bir tuğu terleni tora salmalı” (s.106) diye Emrah’ın deyişlerinde söz edilmiştir. Beyaz doğan “toygun kuş” diye anılmıştır:

“Sarp kayadır toygun kuşun yuvası” (s.116)

Viranelikler dolayısıyla “baykuş”un da bir mısradaki geçtiği görülür:

“Ne baykuşum (ne) virana” (s.143)

“Yuvasını terkeden kuşlar”ın yuvaya dönüşü Emrah’ın şiirinde bir lirik hava içinde yer bulur:

“Yuvasın terk eden kuşlar
Yuvam der de döner gelir” (s.146)

Yine aynı hava içinde kendisini “garip kuşlar”a benzetir:

“Garip kuşlar kimi tügüm tökerem” (s.99)

Emrah’ın şiirlerinde tabiat unsuru hayvanlar arasında “at” da beyler ve koçaklarla birlikte anılmıştır:

“Bizim elde beyler biner kır ata” (s.103)

Bir destanında tuğlu küheylan atlar:

“Tuğlu kühlan atlı altın nizeli
Meydanda atlıdır zor koçakları” (s.150)

bir koşmada da binicisini istenilen yere eristirecek “yahşı atlar”

“Menzile yetişir yahşı at seni” (s.94)

yer almış, bir mısradaki da “at”la “fil” satranç terimleri olarak kullanılmıştır:

“Atı kurtar fil önünnen ırgala” (s.94)

Bu mısra şairin satranç oyununu bildiğine bir delil sayılabilir.

Onun deyişlerinde “koyun” la “kuzu” birlikte anılmışlardır:

“Ovanda yayılır koyunna kuzu” (s.102)

“Sürüden ayrılan koyun
Kuzum der de meler gelir” (s.146)

Şair sevgilisine “kuzum” diye hitap eder (s.151), “koç”u ise “yiğid”in sıfatı olarak kullanır. Onun şiirlerinde “ahu”, “ceylan” ve “maral” sevgilisinin bir özelliğinin sıfatı olarak geçer:

“Ağca ceylan sekişlinin
Nergiz kimi kokuşlunun” (s.137)

“Yorgun maral gidişlinin” (s.138)

“Huri misal üzlüm ahu bakışım” (s.102)

Bir semaide “Avcı maralın itirdi” (s.144) diye “maral”, bir koşmada da “çöl”le birlikte “Ceylan oldum düştüm çölden çöllere” (s.110) diye “ceylan” anılmıştır.

Tabiat unsurlarından “ağaç”lara gelince bunlardan “Selvi”, sevgilisinin ismi olduğu için Emrah tarafından sıkça dile getirilmiştir. Bir ağız özelliği olarak selvi “Selbi” ve “Selbihan” diye şiirlerde yer alır:

“Han Selbi’min yanahları allıdır” (s.87)
“Selbi’ m yuhusuzdur dünkü gecedem” (s.92)

“Selbihan bağ arasında
Gezer zavallı zavallı” (s.130)

Şair “selvi boy”dan da “Emrah eyder selvi boyun” (s.146) diye söz eder. Emrah insan vücudundaki damarları 360 dallı bir ağaca benzetmiş, bunu bir muamma gibi sormuştur.

“Üçyüz altmış dallı ağacı gördüm
Söyle bu ağacın adı necedir.” (s.115)

Meyve veren ağaçların meyvasında özellikle “ayva” ve “nar”dan hasta yoklamaya giden sevgilisi dolayısıyla söz eder:

“Elinde hayvası cebinde narı
Canımın cananı sen safa geldin” (s.105)

İlk mısraın değişik bir şekli de “Hanın bir elinde İran elması”dır (s.105). Yine “nar”la ilgili şöyle bir dördlüğü vardır:

“Gidin diyin anasına
Gelsin bahsın sonasına
Körpe kızın sinesine
Bi çüt nar düştü nar düştü” (s.149)

“Meyveler”in yetişip oluşmasını şu hanesinde ifade eder:

“Erisin dağların karı
Ağaçlar yetirip barı
Meyve yaprağa yaslanıp” (s.142)

Bağ ve bahçe dolayısıyla “üzüm” de Ercişli’nin deyişlerinde yer alır. Bir şiirde bağ yetiştirdiği halde meyvasını yiyemediği için şairin hayıflandığı göze çarpar:

“Yüz minnet ile bir bağ yetirdim
Yemedim meyvesini el aldı getti
Ağ(a)lar gözyaşımı Ceyhun eyledim
Çalkandı dünyayı sel aldı getti” (s.95)

Bu son örnekteki son beyitte Ercişli bir başka tabiat unsuruna daha değinmiştir. Bu unsur “sel”dir. Bir beytinde gözyaşını “sel”e benzetir:

“Düşüp hoyratlar destine
Yaşları sellenir gider” (s.144)

Bir koşmasında boz bulanık seller ve derelerden bahisle yüreğinin coşkunluğunu akar suların coşmasıyla bir araya getirir:

“Gine bahar oldu coştu üregim
Ahar boz bulanık selli dereler” (s.109)

“Yaz gelende çaylar ahar” (s.142)

Bir yerde “çaylar”dan sözeder. Dost bağına akmaz olan “sular”dan ise şöyle söz eder:

“Ahmaz oldu dost bağına bu sular
Dere ağlar göller ağlar su ağlar” (s.110)

Su onun duygularını da çoşturur. Bir dörtlüğünde büyük bir duygusallık içinde sevdiğinin ardından yollara düşerek sularla sırdaş olup sevgilisini aradığını anlatır:

“Sefil Emrah düş yollara
Dağda ara dağta ara
Sırdaş olup ağ sulara
Selbihan güllerin gider” (s.144)

İçinde sunaya benzer sevgilisinin yüzdüğü göllerden sıkça bahsettiğini “ördek”le ilgili örneklerde belirtmiştik (s.122)

Tabiat unsurlarından “ay” güzelin yüzünün benzetilene olarak Emrah’ın deyişlerinde kullanılmıştır:

“Dedim dilber üzün aydır” (s.147)
Dedi onbeş gecelenmiş”

“Dedim dilber üzün mahı” (s.147)
Zülfü siyah mahparanın” (s.137)

Yine tabiat unsurlarından “sahra” ve “çöller” Ercişli’nin kullandığı mekân motifleridir:

“Bizim sahraları taşı
Para para duman şimdi” (s.129)

“Çöl” de ceylan motifiyle birlikte örneklenmiştir.

Emrah’ın sıkça kullandığı bir tabiat unsuru da “seher yeli”, “esen yel”dir. “Bad-ı Saba” diye adlandırdığı “seher yeli”yle sevdiğine haber yollar:

“Badı saba sen Mevlâ’yı seversen
Eylen sana deyim ey seher yeli
Bir amanatım var sana vereyim
Götür nazlı yara ver seher yeli

Sen seher yelisen estin ucadan
Tohunursun pencereden peceden
Selbi’m yuhusuzdur dünkü geceden
Oyanana geder dur seher yeli

Sen seher yelisen esersen yahın
Her seher her sabah zülfüne tohun
Selbi’m yuhudaysa oyatma sahin
Sağında solunda gez seher yeli

Emrah'ım der kurdurayım sazları
 Fikrime düşmüştür Selbi sözleri
 Karadır kaşları ala gözleri
 Var muradın yetir sen seher yeli" (s.92)

Bu şiir hiç şüphesiz Emrah'ın en güzel deyişlerinden biridir. Duygulu, içten ve özden bir sanatçı olduğuna en güçlü delildir. Bir başka koşmasında da seher yeliyle dosta haber ve selâm yollama konusunu işlediğini görürüz:

"Boş gitme yanına ey badı saba
 Estikçe yarına bir haber eyle
 Usulca tohunup zülfü teline
 Selam ver dört yana bir nezer eyle" (s.88)

dörtlüğüyle başlayan bu şiir de şu mısralarla sona erdirilmiştir:

"Rıcam budur sennen ey badı saba
 Emrah geldi diye bir habar eyle (s.88)

Emrah bir koşmasında yelini tersine estiren felekten şikâyet eder:

"Savrulacak kaldı gönül harmanı
 Tersine estirdin yelimi felek" (s.99)

Bu örnekte de şairin duygularıyla tabiat unsurları büyük bir ustalıkla kaynaştırılmış, sevgisinde bahtsızlığı yüzünden nasıl amacına ulaşamadığı çok basit gibi görünen kelimelerle ifade olunmuştur.

Nitekim Emrah "Başımızda esen sevda yelleri" (s.119) mısraıyla günümüze kadar mirî malı gibi benimsenip bir çok şairlerin şiirlerinde kullandığı bir ifadenin de iddiasız sahibidir.

İlham kaynakları eş olan şairlerin deyişlerinde benzerlikler bulunması olağandır. Yukarıda verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Ercişli Emrah tabiatı ve tabiat unsurlarını şiirlerinde ustaca ve bol bol kullanmış bir saz şairidir. Halk şiirimizin büyük ustası Karacaoğlan da tabiat şairi, tabiat aşığı bir saz şairi olarak tanınagelmiştir. Bu yüzden Ercişli Emrah'ın deyişleri Karacaoğlan'ın bazı şiirlerine eş ve nazire denecek kadar benzerdir. Biraz önce verdiğimiz "seher yeli" redifli şiir başta olmak üzere her iki şairin benzer deyişlerini şöyle sıralayabiliriz:

Emrah'ın

"Badı saba sen Mevlâ'yı seversen
 Eylen sana deyim ey seher yeli"

Karacaoğlan'ın

“Benden selâm eyle sevgili yare
Perişan hatırın sor seher yeli”

Emrah'ın:

“Sallana sallana gelen sonayı
Selbi'ye benzettim güller içinde”

Karacaoğlan'ın

“Şunda bir güzelin salınışını
Selviye benzettim dallar içinde”

Emrah'ın

“Çıhtım yucelerde seyran eyledim
Yar ile gezdiğim yerler perişan”

Karacaoğlan'ın

“Çıktım yücesine seyran eyledim
Dost ile gezdiğim çöller perişan”

Emrah'ın

“Gine bahar oldu coştı üregim
Ahar boz bulanık selli dereler”

Karacaoğlan'ın

“Evel bahar yaz ayları doğunca
Akar boz bulanık neden dereler”

Emrah'ın

“Men de bu cihana geldim geveli
Menim ucu dönmez harmanım mı var”

Karacaoğlan'ın

“Uryan geldim uryan giderem
Ölmeğe elde fermanım mı var”

Emrah'ın

“Bizim sahraların taşı
Para para duman şimdi”

Karacaoğlan'ın

“Yüce dağların başında
Birim birim duman şimdi”

Emrah'ın

“Bir yiğit gurbete varsa
Gör başına neler gelir”

Karacaoğlan'ın

“Bir yiğit gurbete gitse
Gör başına neler gelir”

Bu benzerlikler içinde şiirleri cönlere kaydedenlerin yanılmalarından ileri gelenler bulunabilir. Ancak her iki şairin de kullandıkları malzemenin çoğu tabiat ve tabiat unsurlarından alınmadır. Tabiat unsurlarını, tabiat güzelliği ve özelliklerini her deyişlerinde bol bol kullanmışlardır. Her iki şairdeki benzerliklere bir örnek daha verirse aynı kaynaktan içen sanatçılarla karşılaştığımızı anlarız: Bunlardan Emrah:

“Ağ elleri nakışlının
Ağca ceylan sekişlinin
Nergiz kimi kokuşlunun”

“Eli şimsir kılıçlının
Gözü ecel bakışlının
Yorgun maral gidişlinin”

elinden şikayet ederken, diğeri yani Karacaoğlan

“Tülü maya yürüyüşlüm
İspir balaban bakışlım
Yayla çiçeği kokuşlüm
Nergiz topla benim için”

diyor. Aralarındaki yakınlık ve fark bu tek örnekten bile anlaşılabilir. Şüphesiz her iki sanatçı da tabiata yakın yaşamışlar, içinde yaşadıkları ortamlara içtenlikle bağlanmışlar, o ortamdan etkilenip eserlerine aksettirmişlerdir. Bunun için birbirlerini çok andıran şiirler söylemişlerdir. Her iki şairin yaşadığı ortam aynı olmamakla birlikte, bazı ağız farklılıklarına rağmen kelime hazinelerinin de birbirine yakın olması bu iki şairin birbirlerine benzer eser verebilmeleri dikkati çekmektedir.

Sonuç olarak ve kısaca söylemek gerekirse Ercişli Emrah da Karacaoğlan'a yaklaşıp değerinde bir büyük şairdir. Şiirlerinde yalnız tabiat unsurlarının kullanımında gösterdiği ustalık bile Ercişli Emrah'ın değerli bir âşık olduğunu açıkça belirtmektedir.

